

Đề bài

Ấn tượng của
tôi về Lon-ca.

Bài làm

Tôi không muốn nhìn thấy máu! (Que no quiero verla!), Lor-ca đã thảng thốt kêu lên trong một bài thơ định mệnh của mình, bài *Bi ca cho Ignacio Sanchez Mejias*. Nhưng máu đã chảy tràn chỉ một năm sau khi bài thơ tuyệt tác này ra đời, và máu đó chính của Lor-ca. Nhà thơ đã không nhìn thấy máu mình chảy tràn trên đất Tây Ban Nha. Nhưng toàn thế giới đã thấy, và đã kêu ghen lên câu thơ *Tôi không muốn nhìn thấy máu!*

Linh cảm về *một cái chết được báo trước* luôn ám ảnh Lor-ca, và chính nó đã trở thành một trong những động lực lớn nhất của thơ ông. Tình yêu, sự chết và cái đẹp là ba nỗi ám ảnh lớn trong thơ Lor-ca, nó hoán đổi nhau, cái này là tiền đề cho cái kia, kết thành một vòng tròn vĩnh hằng. Lor-ca đã chấp nhận và tôn vinh sự chết như đã chấp nhận và tôn vinh tình yêu, cái đẹp vì ông đã thấy trong cái đẹp có sự chết cũng như trong cái chết có tình yêu. Trong bài thơ *Bài ca mộng du*, khi hai người bạn mê man trèo lên lan can cao tít, *lan can của vàng trắng – nơi nước gieo vang dội*, họ trèo lên và để lại phía sau những vệt máu, vệt nước mắt, để lại phía sau cả cuộc đời họ để đi tới tận cùng khát vọng của mình, tình yêu của mình, cái đẹp của đời và cái chết của mình. Hình ảnh cuối cùng mà họ nhìn thấy là một nàng Di-gan đong đưa, móc nối vào *nhũ băng vàng trắng* mà đong đưa, hình ảnh rõ nhất của cái đẹp và sự chết hòa trộn vào nhau, nhưng:

Đêm bỗng dựng thân thiết

Như một chốn quê nào

Đám dân phòng say xỉn

Đập vào cửa ồn ào

Cái hình ảnh quá xoàng xĩnh ấy bỗng dựng thành biểu tượng của đời sống, bỗng dựng thân thiết đến ghen ngào trước đôi mắt sắp khép lại vĩnh viễn của nhà thơ. Trong những bài thơ đẹp nhất, du dương nhất Lor-ca thỉnh thoảng vẫn mong ghi siết lấy đời sống, tình yêu và cái đẹp, ghi siết mà cảm nhận một cách da thịt rằng mình đang ôm ghi cái chết. Lor-ca là nhà thơ của những giấc mơ, của những linh cảm nhoi nhói, một nhà thơ có thể biến những giấc mơ thành nhịp điệu, có thể biến những linh cảm thành ngôn ngữ. Lor-ca siêu thực một cách tự nhiên, và hiện thực một cách tự nhiên. Năng lượng sáng tạo trong ông nhiều tới mức dường như ông phóng bút là thành thơ, mở miệng là thành những khúc romance, ballad... *Khi tôi chết – hãy chôn tôi với cây đàn ghi ta*, cây đàn ghi ta ở đây giống như cây đàn lyre, là biểu tượng của thi ca, khởi phát và giữ nhịp cho thơ ca, chứ không đơn giản như có nhạc sĩ ở ta nhầm nó là *cây đàn ghi ta – của Victo Hara* hay *cây đàn ghi ta, của đại đội ba*. Lor-ca muốn được chết *tử tế trên giường mình*, muốn được nằm trong đất cùng với cây đàn thơ của mình, nhưng sự tàn bạo lại không muốn vậy. Bởi bọn phát xít là giống ruồi nhặng, chúng là cái chết mang hình con nhặng, *cái chết để trúng vào vết thương* như một câu thơ

tuyệt vời của Lor-ca đã chỉ chính xác. Mà những vết thương như thế có quá nhiều trong thơ Lor-ca, nó song hành với hình ảnh một chàng kỵ sĩ cô đơn *con ngựa đen, vàng trắng đỏ*, với hình ảnh nàng Di-gan như ngọn lửa *xanh xanh thân hình, xanh tóc*. Và Lor-ca hỏi: *Há anh không thấy vết thương tôi – Từ ngực lên tới cổ?* Khi Lor-ca cầm trên tay cây đàn thơ của mình, chàng như một torero (đầu sĩ) bước vào đấu trường trong cuộc chiến một mất một còn với con-bò-tót-định-mệnh, một *con bò cô đơn với trái tim cao thượng*. Chàng sẵn sàng chết trước cặp sừng oai dũng của con bò trọng danh dự ấy, với *những vết thương bốc cháy như mặt trời*. Đau đớn thay, chàng đã phải chết vì những con nhặng *để trúng vào vết thương*, chàng đã bị ám sát, ám hại một cách lén lút và hèn hạ. Dường như không thể phân biệt được cuộc đời của Lor-ca với thơ của ông, bởi chúng quyện chặt vào nhau, và thơ Lor-ca chính là cuộc đời của ông, đúng đến từng câu thơ, từng giây phút một. Tôi nhớ, lần đầu tiên tôi được đọc một số bài thơ Lor-ca, qua bản dịch của Hoàng Hưng, những bản dịch được bạn bè chép tay truyền cho nhau, tôi đã cảm nhận về Lor-ca như vậy, và bây giờ, sau 40 năm, tôi vẫn cảm nhận như thế. Lor-ca là *một cơ quan của thiên nhiên được sinh ra để làm thơ*, như câu nói của M.Gorki về X. Êxênhin. Và cái *cơ – quan- thơ* đó hoạt động cho tới phút những viên đạn phát xít găm vào ngực nó. Nhưng trước cái ngày bi thảm của năm 1936, Lor-ca đã đón trước định mệnh của mình từ lâu lắm, và đón bằng tất cả những bài thơ của mình. Vì thế, có lẽ cái chết đối với Lor-ca không đột ngột, dù nó đột ngột với toàn thế giới. Ông đã bình thản đi tới cái chết, trên tay là cây đàn thơ, một cây ghi ta màu bạc. Từ những cảm nhận mơ hồ, bị ngắt quãng nhưng cũng dài lâu ấy, vào năm 1979 tôi đã viết bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca*. Cả bài thơ bật lên nhờ một câu thơ của Lor-ca dẫn dắt: *Khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn*, và chính là qua thơ Lor-ca mà tôi hình dung ra cái chết của ông.

“khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn” – F.G. Lor-ca

những tiếng đàn bọt nước

Tây Ban Nha áo choàng đỏ gắt

li-la li-la li-la

đi lang thang về miền đơn độc

với vàng trắng chéng choáng

trên yên ngựa mỗi mòn

Tây Ban Nha

hát nghêu ngao

bỗng kinh hoàng

áo choàng bê bết đỏ

Lor-ca bị điệu về bãi bắn

chàng đi như người mộng du

*tiếng ghi ta nâu
bầu trời cô gái ấy
tiếng ghi ta lá xanh biết mấy
tiếng ghi ta tròn bọt nước vỡ tan
tiếng ghi ta ròn ròn máu chảy
không ai chôn cất tiếng đàn
tiếng đàn như cỏ mọc hoang
giọt nước mắt vàng trắng
long lanh trong đáy giếng
đường chỉ tay đã đứt
dòng sông rộng vô cùng
Lor-ca bơi sang ngang
trên chiếc ghi ta màu bạc
chàng ném lá bùa cô gái Di-gan
vào xoáy nước
chàng ném trái tim mình
vào lặng yên bất chợt
li-la li-la li-la...*

THANH THẢO

(Rút trong tập thơ Khôi vương ru-bích)

Nếu lá bùa cô gái Di-gan tượng trưng cho cái đẹp huyền bí có thể trấn an mọi xoáy nước hung dữ nhất, thì tình yêu của Lor-ca – chính là trái tim ông – lại có thể làm tâm hồn chúng ta không thể nào yên được không thể lạnh và lặng được. Lor-ca đã mang cái đẹp, tình yêu đến giáp mặt với sự chết, hòa vào sự chết để mở ra những nẻo đường kỳ ảo cho cuộc sống, cho tâm hồn con người. Khi những con nhặng phát xít *để trừng vào vết thương*, những cái trứng của sự hủy diệt, thì Lor-ca lại uơm những hạt-giống-thơ của mình vào tận trong lòng sự chết, để cuộc sống có thể nở hoa từ đó.

Đất nước Tây Ban Nha xinh đẹp với những trận đấu bò rục rủa, với tiếng ghi ta say lòng đã đi vào trong thơ của Gar-xi-a Lor-ca, nhà thơ nhân dân, người chiến sĩ chống phát xít. Sự hy sinh anh dũng của ông trước họng súng của bọn phát xít Phrăng-cô đã để lại nhiều tiếc thương cho nhân dân Tây Ban Nha. Sức ám ảnh của những bài thơ đầy chất lãng tử của người nghệ sĩ Tây Ban Nha ấy đã gặp gỡ với hồn thơ Thanh Thảo làm nên bài thơ độc đáo *Đàn ghi ta của Lor-ca* trong tập thơ *Khôi vương ru-bích*.

Trước hết cần phải thấy không phải ngẫu nhiên mà Thanh Thảo lại chọn hình tượng đàn ghi ta gắn với giây phút cuối cùng của F.G. Lor-ca. Bởi lẽ người chiến sĩ này đã dùng tiếng ghi ta cất lên lời ca tranh đấu chống lại chủ

nghĩa phát xít. Đàn ghi ta là tâm hồn Lor-ca, là khí phách kiên cường của những người chiến sĩ yêu tự do, hòa nhịp trái tim mình với quần chúng nhân dân. Bởi vậy, nỗi xúc động của Thanh Thảo làm nên cảm hứng của bài thơ cũng bắt đầu từ câu thơ của Lor-ca: *Khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn ghi ta.*

Viết về một nhà thơ hiện đại, một người con của đất nước Tây Ban Nha, Thanh Thảo đã dựng nên một chân dung bằng thơ sống động. Không gian mở đầu bài thơ là những biểu tượng đặc trưng của văn hóa xứ sở những trận đấu bò, hiện hữu tất cả chất say phóng cuồng nghệ sĩ:

*những tiếng đàn bọt nước
Tây Ban Nha áo choàng đỏ gắt
li-la li-la li-la
đi lang thang về miền đơn độc
với vàng trắng chénh choáng
trên yên ngựa mỗi mòn...*

Cái độc đáo của bài thơ này chính là ở những thủ pháp hiện đại mà hình ảnh không hề cầu kỳ xa lạ vẫn giúp người đọc hình dung chất Tây Ban Nha không trộn lẫn. Thanh Thảo có lối diễn đạt câu thơ không viết hoa đầu dòng, tạo mạch thơ liên tục, xuyên chuỗi với nhau để nối kết các biểu tượng đầy sức ám ảnh: đất nước của những làn điệu ghi ta – Tây Ban cầm, của áo choàng matador – đấu sĩ, của những giấc mơ hiệp sĩ, của chàng Đôn Kihôtê đã cuốn hút người đọc bằng chất men say chénh choáng cả vàng trắng. Không chỉ có thế, ghi ta của chàng nghệ sĩ còn vang những âm điệu rất lạ *li-la li-la li-la* gọi về sắc tím của hoa tử đinh hương, âm thanh và màu sắc hòa quyện, dịu dịu vẻ đẹp của một nỗi buồn trữ tình. Bài thơ cuốn người đọc vào cái âm hưởng *li-la* ngân mãi không dứt ấy. Đó cũng là những gì đã xuất hiện trong thơ Lor-ca, ca ngợi một đất nước Tây Ban Nha tươi đẹp và hào hiệp với khát vọng công lý, tự do, Tây Ban Nha của thời Lor-ca còn là đất nước sôi sục những cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa phát xít, ghi ta của Lor-ca cất lên lời ca tranh đấu: *Ghi ta bản bật khóc – Không thể nào – dập tắt* (thơ Lor-ca). Bởi vậy diễn tả khoảnh khắc người chiến sĩ ấy bị bọn phát xít sát hại, Thanh Thảo cũng đã dựng nên bầu không gian kinh hoàng những ấn tượng chết chóc: Tây Ban Nha hát nghêu ngao – bổng kinh hoàng – áo choàng bê bết đỏ – Lor-ca bị điệu về bãi bắn – chàng đi như người mộng du... Những câu thơ tiếp nối diễn tả tột cùng cho cảm giác đau đớn uất nghẹn trước sự tàn bạo của bọn độc tài phát xít:

*tiếng ghi ta nâu
bầu trời cô gái ấy
tiếng ghi ta lá xanh biết mấy
tiếng ghi ta tròn bọt nước vỡ tan
tiếng ghi ta ròng ròng*

máu chảy...

Điệp khúc dồn dập qua nhịp thơ Thanh Thảo như đã lột tả được cái bàng hoàng căm phẫn trong bản ghi ta bi tráng! Màu nâu của đất, của làn da rám nắng, màu xanh của lá, của bầu trời như tương phản gay gắt và dữ dội với màu đỏ rờn rờn máu chảy. Cảm giác vỡ òa đau đớn uất nghẹn trong *tiếng ghi ta tròn bọt nước vỡ tan*. Nỗi kinh hoàng trong cảm giác mất mát cũng nhân lên gấp bội, nỗi đau như xé lòng khi hình dung ra cảnh kẻ thù sát hại người nghệ sĩ tranh đấu cho tự do.

Những câu thơ tiếp theo như đặc tả cho một sự sống khác, mãnh liệt, âm thầm mà bất tử:

*không ai chôn cất tiếng đàn
tiếng đàn như cỏ mọc hoang
giọt nước mắt vàng trắng
long lanh trong đáy giếng*

Đoạn thơ tái hiện khoảnh khắc kẻ thù của Lor-ca hèn hạ thủ tiêu chàng, ném xác xuống giếng, nhưng qua hình tượng âm thanh tiếng đàn ghi ta nhận ra một sức sống mãnh liệt vẫn tiếp tục. Cảm giác bi tráng hiện hữu qua những liên tưởng về cỏ mọc hoang, giọt nước mắt vàng trắng, đáy giếng tạo cảm giác trống vắng sau sự hy sinh anh dũng của Lor-ca. Thanh Thảo rất có ý thức khi so sánh tiếng đàn với cỏ mọc hoang để cảm nhận về sức lan tỏa của sự sống mãnh liệt không gì có thể hủy hoại được. Có khoảng lặng sau ánh sáng vàng trắng nhưng đủ diễn tả nỗi tiếc thương long lanh trong đáy giếng, nơi kẻ thù tưởng có thể vùi chôn tinh thần tự do bất tử của Lor-ca.

Vì lẽ đó, những câu thơ của Thanh Thảo đã tái hiện sự sống của Lor-ca thật kỳ diệu và xúc động, con người đã hóa thân vào âm thanh của đàn ghi ta, tan chảy hòa cùng dòng sông bất tận:

*Lor-ca bơi sang ngang
trên chiếc ghi ta màu bạc
chàng ném lá bùa cô gái Di-gan
vào xoáy nước
chàng ném trái tim mình
vào lặng yên bất chợt
li-la li-la li-la...*

Những câu thơ diễn tả một hành trình đối mặt với định mệnh của người nghệ sĩ tài hoa người Tây Ban Nha, như một thái độ bình thản trước số phận. Lá bùa – định mệnh, trái tim lặng yên để làm nên một sự sống trường tồn vượt qua và vút lên vang động khắp không gian. Khúc đàn tự do ấy lại vang lên: li-la li-la li-la... Tiếng đàn mang tên loài hoa theo tiếng Tây Ban Nha như một sự sống lặng lẽ tỏa hương, hiện hữu giữa cuộc đời. Hai lần

Thanh Thảo dùng động từ ném để diễn tả nhằm làm nổi bật lên vẻ đẹp của con người từ lâu dám coi khinh cái chết, bởi cái chết do kẻ thù gây ra cũng không thể ngăn cản tư tưởng, tâm hồn Lor-ca hòa vào với sự sống bất tử của nhân dân.

Đàn ghi ta của Lor-ca là một bài thơ hay của Thanh Thảo, không chỉ đã tạo dựng chân dung người nghệ sĩ – chiến sĩ Gar-xi-a Lor-ca một cách trung thực, mà còn khiến người đọc cảm nhận rõ vẻ đẹp tâm hồn, tính cách đậm chất Tây Ban Nha của Lor-ca. Bài thơ giàu nhạc điệu, ngỡ như chính tác giả đã để lòng mình đồng điệu với sự sống Lor-ca trong giờ phút đối mặt với họng súng quân thù. Tiếng đàn ấy, sức sống ấy vẫn ngân vang những tiếng li-la li-la li-la để hiện hữu sống động hình ảnh một Lor-ca với chiếc ghi ta màu bạc, vãn rong ruổi trên hành trình dân tộc Tây Ban Nha, hát lên bài ca tranh đấu, bài ca tình yêu sự sống. Phút gặp gỡ của nhà thơ Việt Nam Thanh Thảo với Lor-ca đã làm nên một bài thơ còn nóng hổi hơi thở cuộc sống hiện đại, ca ngợi người chiến sĩ trong đội ngũ đấu tranh vì tự do công lý, quyết không cúi đầu trước các thế lực bạo tàn.

Trần Hà Nam